

Ljudevit Plačko

MIGRACIJA I PROBLEM EVANGELIZACIJE

Moram priznati da mi je bilo teško prihvatiti se ove teme jer se nisam nikad posebno pozabavio tom problematikom, jer sam bio svjestan da nemam pri ruci potreban materijal i podatke i, treće, jer nemam mnogo osobnog iskustva na tom području. No ipak pokušat ću nešto reći, nešto što se meni čini značajnim i do čega sam mogao doći — da iznesene stvari ne budu toliko plod moje mašte (ili nerealnog razmišljanja) nego da budu objektivne, potvrđene iskustvom i proučavanjem drugih.

1. Činjenica migracije

Za razliku od »emigracije«, »migracija« označava promjenu prebivališta stanovništva unutar zemlje pa, dosljedno tome, ovdje neće biti govora o problemima u vezi s nekoliko stotina tisuća radnika-katolika koji su »privremeno ili stalno nezaposleni u domovini«, nego o onoj drugoj, nipošto manjoj skupini koja je zadnjih godina napustila svoje mjesto rođenja i pošla u »grad« tražeći posla, sigurniju zaradu, lakši život, bolji stan, mjesto za školovanje djece ili za svoje vlastito doškolo-
vanje.

Povećanje broja stanovnika u gradovima dobar je indicij (pokazatelj) broja doseljenih u gradove, jer prirodni porast stanovništva stalno naseljenog u gradovima redovito je jednak nuli ili čak i ispod nule. Zbog toga se i događa da su osnovne škole u centru velikih gradova redovito sve praznije, a one na periferiji prepune. Škole u centru bile su izgrađene

prije, kad se u te krajeve doseljavalo stanovništvo sa sela ili u vrijeme kad je broj djece i u gradskim obiteljima bio veći negoli je danas. U centar grada ne doseljavaju se mlade obitelji, nego u njemu žive stare »purgerske porodice« (kako bi Zagrepčani rekli), koje redovito nemaju toliko djece da bi se njihov broj održao konstantnim.

Uzmemo li, dakle, povećanje broja stanovnika u gradovima kao približan, ali dovoljno točan pokazatelj doseljavanja u grad, imamo ovu sliku:

<i>Grad</i>	<i>1961.</i>	<i>1971.</i>	<i>Povećanje u %</i>	<i>Okruglo</i>
Zagreb	459.464	602.058	31%	150.000
Split	132.873	183.912	38%	50.000
Rijeka	127.029	160.630	27%	40.000
Osijek	118.572	143.109	21%	25.000
Novi Sad	162.075	214.048	32%	50.000
Sarajevo	213.101	292.241	37%	80.000
Zenica	84.401	112.418	33%	30.000
Banja Luka	131.681	157.515	20%	20.000
Ljubljana	206.305	257.640	25%	50.000
Maribor	152.939	172.155	13%	20.000
Priština	102.516	152.733	49%	50.000
Beograd	942.190	1,204.271	28%	260.000

Kao što se vidi, prosječan broj novodoseljenih stanovnika u većim gradovima kreće se od 1/4 do 1/3. No taj *prosječni broj* ima za pastoralnu djelatnost malo značenje jer u nekim će gradskim župama omjer novodoseljenih prema starosjediocima biti malen, dok će u drugima, perifernim gradskim župama, doseljenici biti jedini župljani. Time bismo već prešli u specifične probleme pojedinih župa. Svrha je tih brojeva bila samo ta da nam malo jasnije i malo točnije dozove u svijest da unutrašnje kretanje našeg stanovništva nimalo ne zaostaje za izlaskom naših ljudi na rad u inozemstvo, iako ono nije tako bolno, ili se bar ne osjeća tako bolno.

Da se pri tom kretanju radi samo o promjeni mjesta prebivališta, kao što se to obično u administrativnoj evidenciji kaže, ne bi imalo smisla postavljati poseban problem katehizacije ili evangelizacije tih ljudi. Ovdje se ne radi samo o promjeni mjesta prebivališta, nego redovito o mnogim vanjskim životnim problemima koje doseljenici moraju riješiti; radi se o novom načinu života, o novim vrijednostima koje su do neke mjere u suprotnosti s vrijednostima ruralnog života. Treba računati i sa stvarnim problemima ljudi i s drukčijim sistemom vrijednosti ako hoćemo da naše navješćivanje Evanđelja doseljenima bude stvarno.

Stanovanje. — Svi doseljenici, bez obzira na to imaju li svoj vlastiti stan ili su podstanari, sustanari, barakaši . . . i kako se sve ne zovu ti razni moderni beskućnici, imaju problem sa stanom. Oni koji su ga, na sreću, stekli imaju problem s uređivanjem i treba kupiti namještaj, razne kućanske aparate . . . treba urediti stan . . . A koji ga nemaju (takvi su na početku gotovo svi), koliko brige imaju da dobiju nešto, neku sobicu! Pojednostosti su nam, nažalost, svima poznate. Kolik je problem stanova u gradovima, neka nam kažu malo ovi brojevi:

<i>Grad</i>	<i>Broj domaćinstava</i>	<i>Broj stanova</i>	<i>Razlika</i>
	<i>1971. g.</i>	<i>1971. g.</i>	
Zagreb	213.786	178.293	35.493
Split	56.576	48.979	7.597
Rijeka	56.522	45.646	10.876
Sarajevo	86.368	76.875	9.493
Ljubljana	88.900	77.230	11.670
Beograd	401.090	348.164	52.926
Novi Sad	72.734	66.433	6.301
Priština	28.229	26.962	1.267

Da odmah ovdje spomenem i prigovor koji se često čuje: zašto ljudi napuštaju sela gdje su imali kućicu, nešto zemljišta? Zašto nisu zadovoljni onim što su imali nego idu u grad u nesigurnost i glede stana i glede zaposlenja?

Kao prvo može se odgovoriti da nitko nije toliko lud pa da ide s boljega na gore. Iznimaka ima, ali to nije redovit slučaj. Oni koji napuštaju sela i idu u gradove znaju uglavnom što rade.

Drugo: poljoprivreda je u svim državama najslabija grana privrede, pa i u onim zemljama gdje poljoprivrednici imaju garantirane i pristojne cijene za svoje proizvode. U razvijenim državama Zapada poljoprivredom se bavi 8—10% stanovništva i oni proizvode sve što je potrebno za čitavo stanovništvo, a imaju i veliku količinu poljoprivrednih viškova. Mehanizacijom u poljoprivredi, koja je razmjerno jednostavna, oslobađa se odjednom velik dio radne snage, a bez mehanizirane poljoprivrede ne može biti govora o njezinoj rentabilnosti kao što ne može biti govora o rentabilnosti mehanizacije na malim imanjima kao što su naša. Prihode od cjelokupne poljoprivredne proizvodnje koji su u razvijenim zemljama veći nego kod nas dijeli tamo 8—10% stanovništva, a kod nas ih dijeli preko 30%. Zbog toga je proces odlaženja iz sela u gradove neminovan proces i pokušati zaustaviti ga značilo bi ići glavom kroz zid, značilo bi boriti se protiv jednog od osnovnih društvenih zakona, koji nisu manje snažni od fizičkih, iako su elastičniji, a niti su manje »od Boga« niti više

od »đavla«. Može se govoriti i pisati o idiličnom životu na selu, no papa Pavao VI. u pismu *Octogesima adveniens* mnogo realističnije gleda na taj proces i opisuje ga kao neminovan, iako, mora se priznati, donosi sa sobom i mnoga zla i trpljenja, kao i mnogi fizički zakoni.

Treba, dakle, očekivati da će se kod nas mehanizacijom poljoprivrede selidba iz sela u gradove nastaviti još znatan niz godina, a time i poteškoće i patnje što ih ljudi moraju podnijeti kod te selidbe, pa i poteškoće i problemi evangelizacije tih ljudi. Ni mehaniziranom poljoprivredom nije moguće osigurati ni za 10% ljudi takav standard kao što ga imaju prosječni industrijski radnici, a pogotovo to nije moguće nemehaniziranom poljoprivredom. Kod tih tvrdnji treba imati na pameti da doseljenici ne procjenjuju samo direktno materijalno primanje, koje katkad može biti i manje kod nekih vrsta radnika, nego uzimaju u obzir stalnost i sigurnost zarade te zdravstveno i starosno osiguranje, mogućnost školovanja i napretka koja je kod poljoprivrednog stanovništva veoma, veoma malena. Kad prelaze s poljoprivrede u industriju, ljudi i te kako misle na sve to.

Činjenica je da naša industrija ne može apsorbirati svu oslobođenu radnu snagu nastalu mehanizacijom poljoprivrede te nesigurnošću zarade, nezbrinutošću stanovanja, zdravlja i starosti — pa su to i glavni razlozi odlaska tolikih naših ljudi van, u inozemstvo. Bez sumnje, bilo bi bolje kad bi sve te zrele i sposobne mlade sile ostale kod kuće, no pitanje je može li se zahtijevati da zbog jedne ili druge vrednote oni ostave u nesigurnosti svoju budućnost i budućnost svoje obitelji?

Ima još jedna posebna vrsta selidbe, koja ima u međunarodnom rječniku svoj poseban termin: *pendler*, *pendolari* . . . a to su oni koji dnevno potroše često i po više sati da bi stigli do svog radnog mjesta i natrag kući. Neki se vraćaju samo potkraj tjedna natrag u obitelj, ali zato žive kroz tjedan u teškim stambenim uvjetima i prisiljeni su da se sami hrane.

Mjesta u okolini većih gradova i industrijskih središta sve više postaju samo prebivališta iz kojih se ide na rad po nekoliko desetina kilometara. Možda se kod nas vodi premalena briga za te ljude, da im se olakša mukotrпно i dosadno putovanje, i to iz dana u dan.

Ta vrsta radnika osim svog redovito punog radnog vremena potroši još nekoliko sati na putovanje, pa njihovo radno vrijeme zapravo traje s putovanjem i više od 12 sati dnevno. Ti ljudi imaju osim toga kod kuće nešto zemlje, koju obrađuju i koja je ostavljena uglavnom na brizi ženi i djeci koja su kod kuće. Kakvo čudo što ti ljudi, kad su u nedjelju i blagdana slobodni, iskorišćuju prikladno vrijeme da učine nešto i kod kuće, da pomognu ženi u težim poljoprivrednim poslovima, pogotovo u vrijeme sezone pojedine vrste poljoprivrednih radova: sjetve, kosidbe, žetve, berbe . . .

Mnogovrsni poslovi u kući, popravci, dograđivanja, gradnja nove kućice okupiraju im velik dio slobodnog vremena. Oni ne zarađuju toliko da bi mogli platiti sve te radove. Ono malo ušteđenog novca ode za kupnju materijala, pa onda susjed pomaže susjedu, rođak rođaku, prijatelj

prijatelju . . . Mislim da nikome od njih nije drago što moraju zapravo raditi dvostruko, što nikad nemaju slobodno vrijeme da se odmore, ali teško je zamisliti da je drukčije moguće. Takvi ne idu redovito u crkvu. Možda koju nedjelju, kad nije pogodno vrijeme za poslove . . . No kad se ne ide redovito u crkvu, kada se ne čuje kakva-takva riječ o Bogu, ljudi se lako zanemare što se tiče pohađanja bilo koje vrsti vjerskih manifestacija, jer su veoma često zaista spriječeni. Tako osim redovitih vjerskih poteškoća koje osjećaju svi ljudi, i mi s njima, ovi imaju još svoje posebne probleme, i to katkad ne malene.

Najlakše je reći: zadovolji se onime što imaš, no to nije rješenje, jer je jasna tendencija k smanjenju broja poljoprivrednog stanovništva, koje će i onda kad ga bude manje nego što ga je danas kod nas biti u materijalno nepogodnijim uvjetima nego industrijski radnici.

Ti ljudi redovito nemaju vremena ni mogućnosti za neko čitanje, pa pastoralna briga za njih izaziva svojevrsne poteškoće. Poduzimaju se različite akcije: nešto intenzivniji i originalniji način evangelizacije u one dane kada ti ljudi imaju nešto više slobodnog vremena, za vrijeme višednevnih praznika, u zimi, ako je povoljan pristup crkvi i ako postoje za to prikladne prostorije. No župe oko gradova ne bi smjele ne misliti na tu skupinu ljudi i jednostavno reći: svatko tko hoće može imati dovoljno vjerske pouke.

2. Međuljudski odnosi

Velika, možda i najveća promjena koju svaki doseljenik u grad osjeća jest razlika među odnosima u seoskim i gradskim sredinama. U gradu su ljudi uglavnom ravnodušni, formalni i službeni, s bezličnim, sekundarnim međusobnim odnosima, za razliku od seoskog svijeta, koji obilježavaju primarni, osobni odnosi. Ima mnogo raznih definicija za oznaku tzv. primarnih i sekundarnih odnosa među ljudima. Primarne je odnose možda najbolje nazvati osobnim odnosima, tj. gdje ljudi jedni druge susreću kao osobe, gdje je svaki vrijedan jednostavno zbog toga jer je čovjek, jer je poznat, jer je stanovnik mjesta. Gradski se odnosi baziraju na službi, na funkciji koju tko vrši i kako je vrši, a ne toliko na osobi čovjeka kao čovjeka, i to zbog toga jer su službe, uloge ljudi u gradu veoma specijalizirane. Specijalizacija je opet zahtjev funkcionalnosti i efikasnosti. Pjevač je priznat jer je dobar pjevač i nitko ne pita dalje kakav je on čovjek. Za nogometaša se daje više ili manje para — prema tome kako zna baratati loptom. Sve se svodi na profesionalne odnose. Trgovac će biti cijenjen po svojoj spretnosti, prevodilac prema tome kako zna jezik . . . Ne mislim reći da na selu te sposobnosti ne znače ništa, nego samo to da se one ne gledaju nikad tako izolirano od osobnosti samog čovjeka kao u gradu, odnosno u gradskom mentalitetu, jer svaki grad nema po sebi odmah i gradski mentalitet. Iz te promjene nastaju dva problema.

a) Takvo »profesionalno« gledanje na čovjeka je funkcionalno, efikasno i ono daje dobre rezultate bilo u tvornicama, bilo u drugim vrstama zanimanja. No koliko se moglo ustanoviti, ono ne zadovoljava potpuno čovjeka. On uvijek traži osobne odnose, a pogotovo će to činiti doseljenik koji je donedavna svuda susretao mnogo toplije odnose negoli ih susreće u novoj gradskoj sredini. Čovjek očekuje da ga ne procjenjuju samo po tome je li ispunio normu, je li došao prvi, znade li mnogo ili malo. Ljudi traže nužno skupine gdje razlike u sposobnosti i naobrazbi postaju sporedne i gdje ljudi pričaju, razgovaraju, zabavljaju se, vesele ili rade jer im je drago da budu zajedno, jer su ljudi, jer se poznaju, jednom riječju, gdje ljudskost izbija u prvi plan, a sve se ostalo povlači u pozadinu i ne igra nikoku od znatnih uloga u njihovu međusobnom odnosu.

U pastoralnom radu s »doseljenicima« u grad Crkva je danas postala svjesna te potrebe ljudi. Doduše, nastojanje Crkve da stvori »župne zajednice« mnogi pokušavaju samo teološki opravdati. Mislim da je dobro da se otkrije i okomita vjerska dimenzija ljudske solidarnosti i bratstva, no ne treba smetnuti s uma da je ona isto tako (ili možda i u prvom redu) jednostavna psihološka i društvena potreba. U stvaranju zajednica ljudi, gdje će oni u prvom redu biti ljudi, ne treba smetnuti s uma i preduvjete i uvjete u kojima je ona moguća. To mora biti skupina u koju ljudi neće dolaziti u prvom redu radi neke specijalne svrhe, specijalne zadaće, nego jednostavno da budu malo skupa. Iluzorno je u tom smislu pokušati stvoriti župnu zajednicu ili govoriti o njoj.

Nikad ne može činiti zajednicu nekoliko tisuća ljudi koji se sretnu samo tu i tamo, jedanput tjedno ili jedanput mjesečno, a sve su im ostale aktivnosti i veze s drugim ljudima izvan tog kruga, jer rade u gradu, daleko izvan okvira župnih zajednica. Zajednice mogu biti manje skupine, u kojima ima nekoliko desetaka osoba, koje se možda već i inače poznaju, bilo da zajedno rade, uče ili bar stanuju u blizini... koji se i inače bar tu i tamo sastaju i izvan crkve.

Mislim da »zajednicu« u gradu ne bismo smjeli pretvarati u seosku zajednicu, koja je i teritorijalno omeđena, baš zbog toga jer samo susreti na religioznoj bazi (bogoslужju) nisu dovoljni i premalo su značajni u životu ljudi koji se okupljaju. U stvaranju zajednica u gradu ne bi trebalo stavljati neke teritorijalne okvire. Mnogo će se lakše sastati u jednu »vjeronaučnu« zajednicu oni koji se susreću i u školi, na fakultetu ili na radu, nego oni koji se sretnu samo u crkvi. Čovjek može biti član više fiskalturnih, sportskih, pjevačkih, političkih društava, ali ne može biti član više zajednica. Ako netko pripada skupini ljudi gdje vladaju prijateljski odnosi, taj će teško ući u još jedan krug ljudi s kojima će biti prijatelj, jer više neće osjećati potrebe za tim.

Ima nekih svojstava gradske evangelizacije, u čemu se grad mora razlikovati od sela. On mora imati i svoje specijalizirane službe, ako hoćete servise, koji će služiti kao pomoć i župama u okolici i čitavom gradu. Ne bi bilo pametno sve specijalizirane službe pretvarati u zajed-

nice, jer u zajednice ne zalaze nepoznati, dok u servise zalaze. Specijalizirane službe imaju svojih prednosti, bilo da su ih pojedine župe kadre organizirati ili nisu.

b) Borba za društveni položaj, borba za pripadanje određenom sloju ljudi, i to po mogućnosti što višem, u gradu je mnogo jače izražena negoli na selu. I ovdje imaju materijalna dobra određenu važnost i značenje za određivanje društvenog položaja i prestiža, ali unutrašnji elementi, moralno-ljudske kvalitete znače na selu mnogo više negoli u gradu, jer na selu se ljudi međusobno poznaju te jedni poznaju i ta unutrašnja svojstva drugih pa onda i na temelju njih procjenjuju jedni druge. — U gradu, gdje se živi u mnogo većoj anonimnosti, unutrašnje kvalitete nisu toliko priznate jer nisu toliko poznate pa se ljudi bore za životni prestiž onim čime mogu, vidljivim vrijednostima.

Zbog te borbe za prestiž, za pripadnost višem društvenom sloju, u gradu je velika opasnost da se unutrašnje kvalitete čovjeka, njegov moralni, ljudski vid . . . mnogo manje cijeni i zanemari te da se ljudi posvete samo vanjskim vrijednostima. Unutrašnje vrijednosti priznate su na svoj način i u gradovima, ali je jedna od temeljnih razlika od seoskog priznavanja u tome što su u gradu unutrašnje vrijednosti priznate kao osobne vrijednosti, privatne, koje za društveni prestiž ne znače mnogo (možda najviše zbog anonimnosti gradskog života), dok su na selu i unutrašnje vrijednosti (zbog međusobnog poznavanja) ne samo privatne, nego i društvene — one u značajnijoj mjeri podižu i društvenu cijenu pojedinca.

U gradu ljudima nedostaje vanjski poticaj društvenog prestiža kao pomoć u njegovanju unutrašnjih vrijednosti. Može se raspravljati, ali beskorisno, je li bolji seoski mentalitet u kojem čovjek polaže nešto veću važnost na unutrašnje vrijednosti, pa bilo to i iz motiva društvenog prestiža, ili je bolji gradski mentalitet, gdje su unutrašnje ljudske vrijednosti čišće i bez tolike primjese farizejstva, premda ih ima manje nego na selu. No činjenica je da se tim raspravama situacija neće izmijeniti. Ljudi koji dolaze iz sela u gradove, osobito mladi, i nesvjesno doživljavaju tu promjenu, te zbog gubitka pomoći javnog mišljenja a budući da nemaju dovoljno unutrašnje samostalnosti, brzo gube smisao za unutrašnje vrijednosti koje su možda na selu u velikoj mjeri pokazivali.

To je samo jedan od faktora (sigurno ne jedini) koji utječe na ljude da relativno brzo mijenjaju svoje »dobre navike« što su ih imali živjeti u seoskom mentalitetu, ali je možda najviše povezan s nezaustavljivim procesom migracije kod nas.

Zbog toga se čini da bi pri katehizaciji (evangelizaciji) ljudi na selu trebalo toj činjenici posvetiti bar toliku, ako ne i veću pažnju negoli u gradu — da se unutrašnje vrijednosti nastoje opravdati i sačuvati unutrašnjim razlozima te da se u tome ne polaže velika važnost na vanjske stvari (čast, sramotu, prezir . . .) koje su iz dana u dan i na selu sve slabije.

3. Vjera i vršenje vjerskih dužnosti

Među unutrašnje vrijednosti koje sam spomenuo i koje trpe pri prijelazu iz seoskog u gradski mentalitet za nas je ovdje najznačajnija vjera i njezine vanjske manifestacije, bilo da su crkveno propisane ili ne.

Opća je konstatacija, koju uopće ne bi trebalo spominjati, da ljudi u gradovima relativno manje izražavaju svoje vjersko uvjerenje pohađanjem crkve, javnom ili privatnom molitvom, ili nekim drugim znakovima religioznosti, negoli to čine na selu. A mislim da bi se moglo reći, iako je to teško utvrditi, da i manje vjeruju.

Kad god se radi o empirijskom istraživanju religioznosti, uvijek moramo ponavljati riječi: nažalost, nažalost... pa tako i ovdje: nažalost nekih preciznijih empirijskih podataka iz naših krajeva o religioznosti i o vjerskim manifestacijama sela i gradova kod nas nemamo. Preveliko obaziranje na stanje u drugim državama koje prate kretanje na području religioznosti na svom teritoriju može izazvati prigovor da je situacija kod nas posebna, da su naše prilike specifične, nešto osobito... I taj je prigovor ispravan. Međutim, kad nemamo sigurnijih podataka iz naših krajeva osim dojmova, koji su manje ili više objektivni (više manje nego više), mislim da je bolje uzeti u obzir rezultate iz drugih država da dobijemo određeniju sliku promjena i dojmova kojima su izloženi ljudi kad dolaze iz seoskih u gradsku sredinu — uz, razumije se, određene ograde, koje su sigurno specifične za naše krajeve.

Da ne nabrajamo više istraživanja, uzmimo rezultate nekih istraživanja novijeg datuma, koje je publicirao O. Selg: *Seelsorge heute*, Augsburg 1971., str. 18—29.

1. Mislite li da čovjek treba vjeru u bilo kojem obliku?

	Grad	Predgrađe	Selo
Da	90%	90%	93%
Ne	7%	3%	2%

2. Ispunjava li Crkva još uvijek svoju dužnost (poslanje)?

	Grad	Predgrađe	Selo
Da	58%	67%	72%
Ne	16%	16%	12%

3. Idete li nedjeljom u crkvu?

	Ne	Rijetko	Koji put godišnje	Koji put mjesečno	Svake nedjelje
Grad	8 ⁰ / ₀	15 ⁰ / ₀	19 ⁰ / ₀	17 ⁰ / ₀	14 ⁰ / ₀
Predgrađe	3 ⁰ / ₀	4 ⁰ / ₀	12 ⁰ / ₀	19 ⁰ / ₀	62 ⁰ / ₀
Selo	2 ⁰ / ₀	1 ⁰ / ₀	6 ⁰ / ₀	20 ⁰ / ₀	71 ⁰ / ₀

4. Čitate li vjerske novine?

	Grad	Predgrađe	Selo
Da	52 ⁰ / ₀	65 ⁰ / ₀	67 ⁰ / ₀
Ne	46 ⁰ / ₀	35 ⁰ / ₀	32 ⁰ / ₀

5. Kako vam je važan vaš vjerski život?

	Grad	Predgrađe	Selo
Nije mi važan	35 ⁰ / ₀	18 ⁰ / ₀	13 ⁰ / ₀
Važan mi je	31 ⁰ / ₀	41 ⁰ / ₀	42 ⁰ / ₀
Veoma mi je važan	34 ⁰ / ₀	41 ⁰ / ₀	45 ⁰ / ₀

Ovdje nisu toliko važni apsolutni brojevi koliko relativni, tj. odnos između onoga što se događa na selu i onoga u gradu te što doživljava onaj koji se seli iz sela u grad.

U svom referatu što ga je iznio na međunarodnom kongresu za sociologiju religije 1971. g. u Opatiji Zdenko Roter donosi zanimljive rezultate koji vrijede za Sloveniju (str. 161), a mogu se primijeniti i na druge naše krajeve. Selo je još uvijek centar religioznosti (89,2⁰/₀ vjeruje) u kojemu ima 31,2⁰/₀ dosljednih vjernika (svake nedjelje idu na misu), 16,1⁰/₀ ne sasvim dosljednih (idu mjesečno jedanput), 22,9⁰/₀ nedosljednih s crkvenog gledišta (ne idu u crkvu ili samo vrlo rijetko). Međutim, nevjerovanje ne raste s veličinom mjesta. Iznimka su u tome gradovi (10.000 — 50.000 stanovnika) — u njima je postotak onih koji ne vjeruju i koji su dosljedni svom uvjerenju manji negoli u većim gradovima kao što su Maribor i Ljubljana (6—7⁰/₀ prema 14,3⁰/₀) onih koji vjeruju i koji dosljedno vrše svoje vjerske dužnosti.

To su gradovi koji su se gotovo potpuno razvili u vrijeme koje nije bilo povoljno za Crkvu. Broj doseljenika daleko je nadmašio starijediocce, koji su se osjećali kako-tako sigurnima u pogledu zaposlenja i života, stana, ali svakako sigurnijima nego doseljenici u ta srednja mjesta, a koja ipak nisu dovoljno velika da bi se vjerska pripadnost i vršenje dužnosti moglo pokriti bar toliko da to nikoga ne bude u oči.

No to bi isto tako bio i problem novih gradskih naselja kad bismo imali rezultate istraživanja objavljene za pojedine gradske četvrti. Ono što Roter zove »nepovoljnom klimom za Crkvu« ne odnosi se samo na

različite anticrkvene pritiske izvana što su ih osjećale pojedine osobe, nego i na činjenicu da u tim novim naseljima nije bio (donedavna) izgrađen nijedan novi vjerski centar. Doseljenicima koji se ionako teško integriraju u već postojeće zajednice, jer se i u njima osjećaju strancima, pogotovo će to biti teško ako moraju takve centre još i sami tražiti i prinositi žrtve za ono što im ne donosi nikakvo priznanje pred drugima, kao što im je to donosilo kad su još bili u svom malom rodnom mjestu. A često su morali osjetiti i negativne društvene i egzistencijalne posljedice, a ne samo da nisu doživjeli pozitivnih.

Mali dušobrižnički centri koji su podignuti posljednjih godina u tim novim naseljima bez sumnje znače mnogo iako nisu dovoljni za normalno razvijanje pastoralne djelatnosti i evangelizacije ljudi koji su se već doselili i koji će se još doseliti.

4. Društvena kontrola (pritisak)

Zbog međusobnog poznavanja i zbog društvenog značenja religioznosti što ga seoska sredina daje toj jednoj od osnovnih unutrašnjih vrijednosti ljudi, ona utječe na to da se ljudi osjećaju prisiljenima da zbog drugih vrše razne vjerske obrede i običaje.

Socijalna kontrola (pritisak) znači da je glavna motivacija za vanjsko vršenje vjerskih obreda vanjska, društvena kontrola, a ne toliko unutrašnje uvjerenje. Na temelju nekoliko istraživanja provedenih u Njemačkoj može se općenito ustvrditi da oni koji idu manje u crkvu redovito nešto više cijene Crkvu negoli bi se to moglo zaključiti iz njihova vladanja.

Kod onih pak koji redovito vrše sve vjerske »dužnosti« i prisustvuju svim religioznim manifestacijama pokazuje se da njihovo unutrašnje uvjerenje ne odgovara potpuno u prosjeku njihovu vanjskom ponašanju.

Za grad Augsburg, na primjer, vrijedi slijedeće: gledaju li se oni koji uopće ne idu u crkvu ili idu samo nekoliko puta na godinu, vidi se da redovito osrednje cijene Crkvu i vjeru, tj. više negoli što izražavaju svoje vjersko uvjerenje. Oni pak koji idu mjesečno jedanput na misu opredjeljuju se za Crkvu riječima u većoj mjeri negoli bi se to moglo zaključiti iz njihova vladanja. Oni pak koji idu redovito na misu u gradu i koji redovito vrše svoje vjerske dužnosti, izjašnjavaju se tako da se vidi da oni idu u crkvu iz uvjerenja. Iz toga proizlazi da vjerska praksa nije ni u gradovima objektivni pokazatelj vjerskog uvjerenja i opredjeljenja za Crkvu. Vjersko je uvjerenje u gradovima veće negoli bi se to moglo zaključiti iz vjerske prakse. Činjenica je, dakle, da u gradovima sistem društvene kontrole nije u prilog vjerske prakse i da su samo oni dosljedni vjernici koji imaju duboko vjersko uvjerenje. Osrednje pak ili slabo vjersko uvjerenje bez društvene kontrole ili drugih, ne izričito vjerskih motiva, nije kadro oduprijeti se ljudskoj slabosti ili pak društvenoj prisili koja djeluje u suprotnom smjeru.

Na selu u kojem još vlada seoski mentalitet situacija je obratna. Oni koji idu malo u crkvu, koji slabo vrše svoje vjerske dužnosti, pokazuju

isto tako i slabo vjersko uvjerenje i malo cijene Crkvu. Oni pak koji redovito vrše svoje vjerske dužnosti, koji su najrevniji vjernici, u prosjeku ne pokazuju unutrašnje vjersko uvjerenje koje bi odgovaralo tako visokoj vjerskoj praksi. Društvena kontrola u prilog vjerske prakse koja je bazirana na tradiciji pokazuje jasnije efekte kod onih koji imaju osrednje vjersko uvjerenje negoli kod onih koji imaju slabo. Kod onih pak koji imaju slabije vjersko uvjerenje društveni pritisak ili ne izričito vjerska motivacija vjerojatno vrše ulogu kompenzacije ljudske slabosti i nedosljednosti. (O. Selg, nav. dj., str. 42—44)

Kod nas je situacija zbog određene ateističke propagande i skućenosti crkvenog života vjerojatno drugačija u smjeru većeg raskoraka između unutrašnje uvjerenosti i vjerske prakse, samo je teško reći do koje mjere.

Donekle sličnu terminologiju (dosljedni i nedosljedni vjernici) upotrebljava kod nas Z. Roter. Vjerski dosljednih vjernika koji idu svake nedjelje u crkvu ima više na selu (31,2⁰/₀, a u velikim gradovima 11,1⁰/₀). Iako Roter nije skalirao vjersko uvjerenje pojedinaca, ipak se može napraviti usporedba s rezultatima iz Njemačke — i u isto vrijeme vidjeti razlika između sela i grada kod nas.

	<i>Grad</i>	<i>Selo</i>
Vjernika-nedosljednih	41,6 ⁰ / ₀	48,0 ⁰ / ₀
Nevjernika-nedosljednih	4,2 ⁰ / ₀	3,1 ⁰ / ₀

Teško je reći može li se uzeti da ti rezultati iz Slovenije vrijede i za katolike u drugim krajevima Jugoslavije, ali i ovdje proizlazi da na selu ima više vjerske nedosljednosti. No teško bi bilo takve rezultate tumačiti društvenom neformalnom kontrolom. Oni su, čini se, više plod službene javne kontrole koja je na selu veća i lakša negoli u velikim gradovima — a djeluje u smjeru smanjenja vjerske prakse, pa stoga i više nedosljednosti.

Selo, u kojem se više ide u crkvu negoli u gradu (omjer je 3 : 1), pokazuje prema pohađanju crkve razmjerno manje vjersko osvjedočenje kod onih koji redovito vrše vjerske obrede te ovi lakše podliježu raznim službenim ili neslužbenim pritiscima izvana, bilo da su oni u prilog ili protiv pohađanja bogoslužja.

Kada, dakle, doseljenici u gradu naidu na novu sredinu u kojoj se manje vjeruje i u kojoj se tripot manje manifestira religija, oni mnogo lakše padnu pod taj utjecaj jer im je vjersko uvjerenje slabije. To potvrđuje i činjenica da se doseljenjem u gradove ljudi sa sela vrlo brzo prilagode okolini u koju dođu. Zbog toga katehizacija doseljenika mora početi u njihovu rodnom mjestu ili u mjestima gdje mladi idu u školu, jer su upravo školarci gotovo sigurni budući iseljenici. A pastoralni centri bi, napose u onim dijelovima grada kamo doseljenici najviše dolaze, morali misliti na svjesno prihvaćanje vjernika sa sela da se njihov

»običaj« dolaska u crkvu, dok ga još nisu izgubili, »iskoristi« za što temeljitije fundiranje njihova vjerskog uvjerenja.

5. Privatizacija vjere

Prema istraživanjima u drugim zemljama, pa i kod nas, koliko ih posjedujemo, postoji jasno izražena tendencija da vjera, vjersko uvjerenje, postane privatna stvar i da se sve više dijeli od vjerske prakse i od pripadnosti Crkvi kao organizaciji. Ne radi se tu samo o odijeljenosti Crkve od države, tj. da Crkva nema od političkih organa vlasti nikakvu posebnu potporu niti da politička vlast ne vodi posebnu brigu o Crkvi. Takvo odjeljenje Crkve od države gotovo je svuda u svijetu potpuno prihvaćeno, bilo da se radi o Katoličkoj, bilo o kojoj drugoj Crkvi. No to još ne znači privatizaciju vjere. Ima mnogo organizacija u kojima država ne vodi posebnu brigu (sportske, kulturne...), ali to još ne znači da takve organizacije ne djeluju u javnosti, da ne organiziraju javne manifestacije. Iako nisu državne, one su ipak javne.

Čini se da proces koji se u ovim godinama poslije rata primjećuje kod nas i drugdje ide za tim da se vjersko uvjerenje sve manje manifestira prema vani — ili se bar mijenja oblik vjerskih manifestacija te one sve više gube izričit karakter sakralnosti. Sve je to povezano sa sve većom sekularizacijom društvenog, a onda i privatnog života.

Zbog pluralističkog karaktera današnjeg društva, zbog sve većeg naglašavanja vrijednosti ljudske osobnosti i svega onog što je naravno u čovjeku — vjerske manifestacije neće više imati (bar ne u dogledno vrijeme) one oblike kao što su ih imale kad su izričito vjerski čini — direktni čini bogoštovlja — bili vrhovne privatne i društvene vrijednosti. I to je jedna od promjena što ih doseljenik osjeća dolaskom u grad. Izričiti su čini bogoštovlja na selu i u ruralnom ambijentu u mnogo većoj cijeni, ne samo privatnoj, nego i društvenoj, dok su ti isti čini izgubili u gradovima oznaku društvenih vrijednosti. Svatko hoće da radi ono što je vrijedno i društveno priznato. I upravo je to gubljenje društvene značajnosti bogoslužnih čina jedan od osnovnih razloga što vjera postaje sve više privatna, tj. unutrašnja stvar pojedinca bez mnogo vanjskih manifestacija.

Ukoliko se to unutrašnje vjersko uvjerenje izražava prema vani, to je sve više u humanim akcijama, u borbi za opće ljudske vrijednosti, čemu će onda vjernici dati i izričito vjersku dimenziju, bilo to u obliku motivacije, bilo u obliku unutrašnjeg sadržaja samog čina. Te su promjene tu i Crkva ih svjesno ili nesvjesno pod tim vidom i prihvaća, no ne bez poteškoća i napetosti, izvana i iznutra. Nastojanje da se djelovanje Crkve ograniči samo na bogoslužne čine znači nastojanje da se ona ograniči samo na ono što je postalo društveno beznačajno — bez osobite vrijednosti. Samo za takvo djelovanje Crkve neće se danas naći mnogo oduševljenja ni kod vjernika, a možda i kod svećenika sve manje. I to je jedan vidik krize svećeništva kod nas, koja se sve više osjeća.